SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA BO‘LAJAK TARBIYA FANI O‘QITUVCHILARINING KASBIY-METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH

Nosirova Dilfuza Saydullayevna
Guliston davlat pedagogika instituti katta o‘qituvchisi

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.23955675***

Annotatsiya: *Tezisda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish orqali bo‘lajak Tarbiya fani o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish imkoniyatlari o‘rganiladi. Ilmiy manbalar asosida tarbiyaviy vaziyatlarni loyihalash, o‘quv materiallarini moslashtirish, axloqiy muammolarni tahlil qilish va refleksiv baholashni birlashtiruvchi metodik yondashuv ishlab chiqiladi. Sun’iy intellekt mahsulotlarini pedagogik ekspertizadan o‘tkazish, o‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlarini himoyalash va o‘qituvchining mustaqil qarorini saqlash zarurati asoslanadi. Natijalar nazariy-metodik xarakterga ega bo‘lib, tajriba-sinov orqali tasdiqlangan ko‘rsatkichlar sifatida taqdim etilmaydi.*

Kalit so‘zlar: *sun’iy intellekt, Tarbiya fani, bo‘lajak o‘qituvchi, kasbiy-metodik tayyorgarlik, raqamli kompetensiya, pedagogik vaziyat, refleksiya.*

Abstract*: This thesis explores the possibilities of improving the professional and methodological training of prospective teachers of the subject Education through the use of artificial intelligence technologies. Based on scientific sources, a methodological approach is developed that integrates the design of educational situations, adaptation of learning materials, analysis of ethical issues, and reflective assessment. The study substantiates the need for pedagogical evaluation of artificial intelligence tools, protection of students’ personal data, and preservation of teachers’ independent professional judgment. The findings are theoretical and methodological in nature and are not presented as experimentally validated results.*

Keywords: *artificial intelligence, Education subject, prospective teacher, professional and methodological training, digital competence, pedagogical situation, reflection.*

Ta’lim jarayoniga sun’iy intellekt vositalarining kirib kelishi pedagogning material tayyorlash, topshiriq tuzish va teskari aloqa berish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Biroq Tarbiya fanida texnologik qulaylikning o‘zi yetarli emas: har bir raqamli mahsulot insonparvarlik, adolat, mas’uliyat va milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarni anglashga xizmat qilishi lozim. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-iyuldagi 422-son qarori bilan tasdiqlangan konsepsiya ham Tarbiya fanining qadriyatlarga yo‘naltirilgan mazmunini belgilaydi [1]. UNESCOning o‘qituvchilar uchun sun’iy intellekt kompetensiyalari modeli inson manfaatlari, etika va pedagogik qo‘llashni o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlar sifatida ko‘rsatadi [2]. Tadqiqotning maqsadi bo‘lajak Tarbiya fani o‘qituvchilarini tayyorlashda sun’iy intellektdan maqsadli va mas’uliyatli foydalanishning metodik asoslarini aniqlashtirishdan iborat.

Tadqiqotda nazariy modellashtirish metodidan foydalanildi. Tarbiya fani konsepsiyasi, UNESCOning o‘qituvchilar kompetensiyalari va generativ sun’iy intellekt bo‘yicha tavsiyalari hamda texnologik-pedagogik mazmuniy bilimlar modeli o‘rganildi [1–4]. Mazkur manbalar asosida kasbiy-metodik tayyorgarlikning maqsadli, loyihaviy, ekspert-tahliliy va refleksiv jihatlari o‘zaro bog‘landi. Namuna sifatida yaratilgan pedagogik vaziyatlar metodik taklif bo‘lib, real o‘quvchilar bilan o‘tkazilgan tajribani ifodalamaydi.

Nazariy modellashtirish natijasida sun’iy intellekt bilan ishlashga asoslangan kasbiy-metodik tayyorgarlik jarayonini pedagogik maqsadni belgilashdan boshlash zarurligi aniqlandi. Bo‘lajak o‘qituvchi dastlab qaysi tarbiyaviy sifat rivojlantirilishini, o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini va kutilayotgan xulqiy natijani aniqlaydi. Shundan keyingina sun’iy intellektga vaziyat yoki topshiriq

yaratish uchun so‘rov tuzadi. Bunday ketma-ketlik texnologiyani dars maqsadiga bo‘ysundiradi.

Masalan, «Halollik va shaxsiy mas’uliyat» mavzusida talabaga guruhdagi bir o‘quvchi boshqa o‘quvchining ishidan ruxsatsiz foydalangan vaziyatni yaratish topshiriladi. Sun’iy intellekt bir nechta suhbat ssenariysini taklif qilishi mumkin. Talaba esa ulardagi ayblovchi iboralarni, biryoqlama xulosalarni va yoshga nomuvofiq talablarni aniqlab, ssenariyni qayta ishlaydi. Yakuniy ishlanmada o‘quvchilarga qarorning oqibatlarini qiyoslash, o‘z fikrini dalillash va nizoni hurmat asosida hal etish imkoniyati beriladi. Shu tarzda bo‘lajak pedagog matn hosil qilishni emas, tarbiyaviy vaziyatni metodik boshqarishni mashq qiladi.

Ikkinchi yo‘nalish o‘quv materiallarini moslashtirish bilan bog‘liq. Sun’iy intellekt bitta qadriyatga oid mavzu uchun turli murakkablikdagi savollar yoki matn variantlarini tayyorlashda yordam berishi mumkin. Biroq talaba faktlarni tekshirishi, mahalliy madaniy kontekstni hisobga olishi va stereotiplarni chiqarib tashlashi kerak. Mishra va Koehlerning texnologik-pedagogik mazmuniy bilimlar konsepsiyasi aynan texnologiya, metod va fan mazmuni uyg‘unligini tushuntirishga xizmat qiladi [4].

Uchinchi yo‘nalish refleksiv baholashdir. Talaba boshlang‘ich so‘rov, olingan javob, kiritilgan tahrirlar va yakuniy pedagogik qarorni elektron portfelda qayd etadi. Baholashda tayyor materialning bezagi emas, tarbiyaviy maqsadga mosligi, dalillarning ishonchliligi, o‘quvchi sha’nini hurmat qilishi va muhokama uchun ochiqligi ustuvor bo‘ladi. Ushbu mezonlar o‘qituvchining mustaqil metodik pozitsiyasini ko‘rsatishga yordam beradi.

Kasbiy tayyorgarlikning yana bir muhim jihati so‘rovni pedagogik talab asosida takomillashtirishdir. Masalan, talaba sun’iy intellektdan «O‘zaro hurmat» mavzusida suhbat matni so‘raganida dastlab umumiy nasihatlarga boy javob olishi mumkin. U so‘rovga sinf yoshi, mashg‘ulot davomiyligi, muammoli savollar va turli nuqtayi nazarlarni aks ettirish shartlarini qo‘shib, yangi variant tayyorlaydi. Ikki

variantni taqqoslash orqali sun’iy intellekt natijasi so‘rov sifatiga va o‘qituvchining metodik fikrlashiga bog‘liqligini anglaydi. Shu bilan birga, tayyor matnda tasdiqlanmagan tarixiy misol yoki noto‘g‘ri iqtibos uchrasa, uni ishonchli manbadan tekshirish talabi qo‘yiladi.

Raqamli baholashda talabaga sun’iy intellekt bergan izohni o‘zgartirmasdan ko‘chirish uchun emas, uning cheklovlarini tushuntirish uchun topshiriq berish muhim. Masalan, talabalar bir xil tarbiyaviy holat yuzasidan olingan ikki sun’iy javobni o‘zaro taqqoslab, qaysi biri bola manfaatini ko‘proq hisobga olishini asoslaydilar. Bu usul nafaqat texnik ko‘nikmani, balki axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratiladi.

Taklif etilgan yondashuv sun’iy intellektni o‘qituvchining o‘rnini bosuvchi emas, balki tekshirishni talab qiladigan yordamchi vosita sifatida talqin qiladi. UNESCO tavsiyalarida shaxsiy ma’lumotlarni himoyalash, yoshga mos foydalanish va inson nazoratini saqlash alohida qayd etilgan [3]. Shu sababli bo‘lajak pedagog real o‘quvchilarning ism-sharifi, shaxsiy muammolari yoki baholash hujjatlarini ochiq tizimlarga kiritmasligi kerak. Sun’iy intellekt yaratgan axloqiy vaziyatlar ham yagona «to‘g‘ri» fikrni majburan singdirishga emas, asosli munozara va hamdardlikni rivojlantirishga yo‘naltirilishi lozim.

Bunday tayyorgarlikni universitetda mikrodarslar orqali tashkil etish mumkin. Talaba sun’iy intellekt yordamida topshiriq tayyorlaydi, tengdoshlari uni o‘quvchi nuqtayi nazaridan sinovdan o‘tkazadi, so‘ng pedagogik ekspertiza asosida ishlanma qayta tuziladi. Mazkur jarayonning samaradorligi hozircha nazariy taxmin bo‘lib, kelgusida tajriba va nazorat guruhlari yordamida tekshirilishi zarur.

Bunda resurslar tengligi ham hisobga olinishi kerak: barcha talabalarda pulli dasturlardan foydalanish imkoniyati mavjud bo‘lmasligi mumkin. Shu sababli oliy ta’lim muassasasida nazorat qilinadigan umumiy raqamli muhit, muqobil bepul vositalar va texnologiyasiz bajariladigan topshiriqlarni uyg‘unlashtirish maqsadga

muvofiq. Kasbiy-metodik kompetensiyani baholashda dastur nomini bilish emas, didaktik qarorni asoslash bosh mezon bo‘lib qoladi.

Sun’iy intellekt bo‘lajak Tarbiya fani o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini pedagogik vaziyatlarni loyihalash, materiallarni moslashtirish va refleksiv baholash orqali takomillashtirish imkonini beradi. Buning asosiy sharti raqamli mahsulotni tayyor holatda qabul qilmasdan, uni tarbiyaviy maqsad, yosh xususiyatlari va axloqiy talablar bo‘yicha ekspertizadan o‘tkazishdir. Taklif etilgan yondashuv o‘qituvchi mas’uliyatini markazga qo‘yadi va keyingi empirik tadqiqotlar uchun metodik asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-iyuldagi 422-son qarori. Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida «Tarbiya» fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida [Elektron resurs]. – URL: https://lex.uz/docs/-4885018 (murojaat sanasi: 01.11.2026).

2. Miao F., Cukurova M. AI Competency Framework for Teachers. – Paris: UNESCO, 2024. – 52 p. – DOI: 10.54675/ZJTE2084.

3. Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. – Paris: UNESCO, 2023. – 44 p.

4. Mishra P., Koehler M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108, No. 6. – P. 1017–1054. – DOI: 10.1111/j.1467-9620.2006.00684.x.